

Izhaja
1. in 15. dne
vsakega meseca.

Rokopisi
ne vračajo se.

ZORA

Stoji na leto:

redoma
po 4 forinte,
izjemoma
po 3 forinte.

ČASOPIS ZABAVI I PODUKU.

Pregled. Poezije: Domačinke. Gospici R. P—ovi. — Osoda ljubezni. — Idealist. — Jan Amos Komensky. — Razgovori. — Drobnot. — Književnost in umetnost.

Domačinke.

Božidar Flegerič.

Zdrava bodi, bela
Cerkvica domača!
K tebi spet vesela
Duša se povrača.

V tebi moja mila,
Moja draga mati
Mene je učila
Boga spoštovati. —

Pridem iz daljine,
V tožnem srci svojem
Nosim bolečine
Z jadnim nepokojem.

Kakor list v jeseni,
Ko ga veter trese,
Od bolezni meni
Vije zdaj srcé se. —

Težko potniku je,
Kteri truden išče
Sredi zemlje tuje
V tmni prenočišče.

A je teže reví,
Stokrat njemu teže,
Ki nezvesti devi
Dvori, služi, streže.

Težko golobici,
Če jo jastreb davi,
Teže je devici,
Če jo drug ostavi.

Težko je bučeli
V burji hudojezni,
Teže dozoreli
Devi brez ljubezni. —

Lipe tri košate,
Sveta mi drevesa;
V hladni vaši senci
Sladek je počitek.

Stoje sredi trate
Gledate v nebesa,
Zá-me med Slovenci
Rajske slasti vžitek. —

Res je v mladostji
Gledati veselo
Na dišečem cvetji
Délavno bučelo.

Al' je veseleje
Gledati mladino,
Ako ljubav greje
Jo za domovino.

Kakor neprestano
Že po hladni rosi
V panj bučela hrano
Vedno skrbno nosi:

Glej, tak' ti se brini,
Oj mladina mila,
Da boš domovini
Mnogo podarila! —

Teče, naglo teče
Potok po dobravi,
Deklice ljubeče
Krasni mladič travi.

Potok ne prihaja
Več na prejšnje mesto;
Mladič izostaja:
Ljubil je nezvesto. —

Dragi kraj domači,
Krasna zemlja mila,
Nikdar te ne tlači
Tuje zlobe sila!

Kraj moj preljubljeni
Sladke blaženosti,
Stalno mesto meni
Blažene sladkosti!

Pesen se je vnela
V tožni duši moji,
Da bi rodu pela
O lepoti tvoji,

Ktera čarobnostjo
Vedno me objema,
Divno mi sladkostjo
Žalo srce vnema.

V tebi je prepeval
Pevec slavnoznanj;
Pesnimi ogreval
Srca med Slovani.

Žirovinska Vila
V meni, pevec mili,
Pesni jo vzbudila
Ter me peti sili.

(Konec prihodnjíč.)

Gospici R. P—ovi.

J. Cimperman.

Če v sredi bi pomladi bili zlate,
Ko v vrti rože nam cvetó dišeče,
Kakó bi jaz vesel bil take sreče,
Natrgal v šopek krasen bi jih zá-te!

Pa ker prišla zdaj k nam je zima v svate,
Pred kojo cvetje sleherno trepeče:
Žaluje sèrce moje plameneče,
In brez darú obračam zdaj se vá-te.

A če pomlád cvetlic mi ljubeznjívih
Za-té nij prihranila, dèkle krasno,
Daril ti šopek iz cvetlic bom živih:

Doklèr okó ti bo sijálo jasno,
Bom v pésnih svojih sèrènih, neminljívih,
Prepéval, dèkle, tvojo slavo glásno!

Osoda ljubezni.

Izvirna povest, spisal A. Koder.

III.

Drugega jutra je sedela v prostornej, bogato spravljenej sobi belega gradiča stara gospá, katerej se nij znala skrb na tolstem, kot luna okrogljenem obrazu, pri šalici kave, njenega vsakdanjega zajtrka ter čitala v nekem obškurnem listu, iz katerega je zajemala vso svojo vednost in vse svoje novice.

Videlo se jej je na prvi pogléd, da jej danes niti priljubljena kava ne diši, niti jej čitanje gre po sreči; kajti mnogokrat odloži list, spusti žlico v posodo in se ozira pazno na vrata, ter posluškuje, kakor bi pričakovala uže na vse zgodaj nenavadnega gósta.

Ko vidi, da zastoj čaka, porine nekako jezna jedva do polu izpražnjeno šalico po mizi, odloži časnik in sname velike naočnike z roženim obročkom znad rdečega nosa, ter je položi na čitivo, kakor v znamenje, kakó daleč je uže dočitala.

„Mari!“ zakliče potem s hripavim, osornim glasom, se vzdigne iz naslanjača, ter korači počasno in s težavo proti vratom, skozi katera pomoli na pol svojo še v nočno avbo zavito glavo in ponovi še enkrat, pa glasneje prejšnji svoj klic.

„To so posli! kot bi sedeli na ušesih! še ne zmenijo se, kadar jih kličeš!“ vzdihne naposled, bolj padši nego usedši zopet v naslanjač. Ta težava bilo je znamenje, da se jej življenje uže poslavlja, ker jo nadleguje težka sapa, naduha, in jej več nočejo služiti okorne nogé, kakor so nekdaj. A kaj, takrat bila je še mlada, in rekali so mnogi, da tudi baš ne grda.

„In ta Josipina, ta nespametnica!“ nadaljuje potem, obrisavši si s belim prtičem zvoj podbradek in naslonivši se nekako ponosno, skoro majestetično na divan. „Ne pomisli tega in ne ve proračuniti, kaj je nje dolžnost in kaj jej v prid. Da, ko bode imela toliko let, kot jih ima nje teta, spoznala bode, kaj je bolje: premožen, če tudi ne najboljši ženin, kakor je bil moj rajni, — Bog mu daj lahko! ki je dobro znal gospodariti in ravnati s premoženjem vse dni, ter me zdaj nij zapustil v revščini in pomanjkanju, — ali pak kakov mladič, nališpanec, lahkoživec, ki še jej zapravi vse, kar mu prepusti za doto. A čakaj, danes ti povem svoje mnenje in ti je utrdim.“ Pri tej besedi vstopi poklicana hišinja Mari in pretrga daljnji samogovor zamišljene tete graščakinje.

„Milostiva grofinja, kaj zapovedate?“ ogovori nekako boječe deklica svojo gospó. — „Da, da, precej dolgo te uže kličem!“ ponovi graščakinja. „A kaj sem ti hotela reči? Pojdi brž in pokliči mi gospodično Josipino ter jej povej, da jo tu pričakujem in da imam z njo govoriti!“

V trenutku izgine hišinja iz sobe, ter hiti po kamenitem hodniku v zgornje nastropje, kjer ste stanovali gospodični. Med potoma pa govori polglasno sama seboj: „Kaj jej neki hoče, Josipini, takó zgodaj? Danes je gotovo z levo nogo stopila iz postelje; čmerikava in slabovoljna je, da je joj! Kaj njima tudi pomaga, gospicama, gospodsko imé in vse premoženje, ko morate živeti pod varstvom te sitne, sebične, same na sebe togotne starke?“

Nedolgo potem je uže sedela nasproti svojeji teti, katera je menda zaradi ostrejšega opazovanja zopet nateknila svoje velikanske naočnike in to bolj proti koncu nosa, — gospodična Josipina, v očitej zadregi. Nežno nje

lice je bilo nenavadno bledo, žarne nje oči so bile zarudele, znamenje prečute noči in roke je imela bojzljivo sklenene in položene v naročje, kakor da bi si bila svesta, da jo čaka ostrá pridiga in to gotovo zaradi njega, ki je še edina nje sreča in edini nje up.

„Ti si bleda, Josipina; kaj ti je?“ ogorori teta svojo nečakinjo in povzdigne svoje oborožene oči, kakor bi hotela brati v nje obrazu vzrok nenavadne nje bledobe.

„Nič mi nij; le včera j dopoludne mi nij bilo dobro, sama ne vem, zakaj ne,“ odgovori poluglasno Josipina, ter lahno zarudi, s čem se je ovadila, da nij vse resnica, kar je izrekla.

„Jaz bi pak menila, da ti je bilo baš včera j dopoludne dobro in da si bila srečna,“ odvrne precej zbudljivo teta in pogleda še ostreje deklici v sramežljivo povešene oči.

„Ne razumem Vas, ljuba teta, kaj menite; lahko, da se motite, če smem kaj takega trditi,“ pravi nekoliko pogumneje Josipina, hoteč morebiti s tem ogniti se neprijetnemu daljnemu izpraševanju.

„Takó; ti ne slepiš samo sebe, temveč hočeš prekaniti naposled še mene, tvojo oskrbnico, tvojo varuhinjo, edino osobo na svetu, ki ti želi dobro in nič družega“, povzame čem dalje bolj razjarjeno graščakinja in si popravi z desnico naočnike nekoliko više, kajti v slednjem času hoteli so na vsak način zapustiti svoj vzvišeni, ne baš najličnejši sedež na koncu nosa. „A zapomni si, kar ti pravim zdaj in kar sem govorila vedno“, nadaljuje potem, „ako mene ubogaš, dobro se ti bode godilo in hvaležna mi boš še nekedaj. Glej! jedva sem vsaj toliko dosegla, — zagotavljam te, težko me je stalo, — da vsaj več ne zahaja v grad, uže veš kedó, ker sem prepričana, da ga takó najprej pozabiš in si ga izbrišeš iz spomina. Uže sem vesela bila svojega uspeha; a zdaj zopet vozljaš stare spletke in zaničuješ moje dobre nauke in najboljše opomine. O dobro sem te videla včera j, kakó si stopala poleg njega in sanjala menda o sreči, ki se le tebi vidi sreča, vsakemu drugemu pak, ki ima oči na pravem mestu, smešna, bezumna samoprevara. Povem ti: on ne bode nikdar tvoj; on nij tvoje vrste, on je bez plemenitih sorodnikov, on nij vreden naše rodbine.“

„Gorjé, teta! kaj je to? To je preveč, tega nisem jaz zaslužila niti on! Če ga spoštovati ne morete, vsaj ne zaničujte ga; zasramovati ga nimate pravice, teta!“ vzklikne Josipina s takošnim glasom, kakor bi jo bila piknila strupena kača, ter vije bele roké, kakor bi prosila više pomoči proti teti, ki obrekuje njega, sramoti njegovo neoskrunjeno, častno imé. A vidé, da vse to nič ne pomaga, da je slabotna, nesmožna sirota, zakrije si obraz in sloni, kakor bi bilo življenje v njej utrnilo.

Zadnje besede in neizmerno gorjé dekličino razjádi še bolj graščakinjo.

„Mólči mi, molči, nepokoren, svojeglaven deklíč! Da-li takó izpolnjuješ besede tvoje blage ranjce matere, ki te je priporočala zadnjim izdihom na mrtvaške j postelji meni in te predala mojemu varstvu? Da, ko bi jaz bila vedela, da bodeš ti taka, da ne bodeš ubogala in spoštovala, svoje tete, ne bi se jaz bila toliko trudila in obijala, da te vzredim in vzgojim v tako deklico. A povem ti, dokler živim jaz, ne bode on, ta zdravnik, tvoj mož! Ako ga pak po vsej sili hočeš in ne pomisliš, kaj sem ti jaz in kaj imaš pričakovati od mene, potem se mu svóobodno ovesi na vrat in pojdi z njim, kamor te veseli. Jaz nočem in ne dovolim, da bi se šopiril bog zna kakor

nepridiprav z mojim premoženjem in skrunil mojo plemenito rodbino in spomin naših slavnih prednikov. Ako hočeš moža, doboš ga lahko imenitnega, bogatega, plemenitega. Baš pred nekaterimi dnevi se mi je predstavil baron W. . . in vprašal za tebe. In jaz sem mu takó rekoč na pol obljubila in mu dala besedo, da hočem resno s teboj o tej zadevi govoriti. Glej, ako se meniš možiti, s tem boš lahkó ponosna in tudi preskrbljena; sej veš, da od svojih roditeljev nemaš dedščine.“ —

„Oh, molčite, molčite, ljuba teta; ne zasmehujte me! Dovolj je, da ste mi umorili zadnje veselje in zadnji up sreče. O! čemu mi usiljujete tega barona, ker je bogat, „ker bi me preskrbel“, ker je plemenit! O toliko podlih in neplemenitih mislij nisem se bila nadejala od Vas. Tedaj v bogatstvu iščete pogoj moje sreči? Plemenitost, čast, vunanji blesk to naj bi me edino osrečilo? — Zagotavljam Vam, teta: raji se poslovim danes za vselej od Vas, nego da bi jemala usiljenega ženina, ali poslušala Vaše vedno očitanje, da živim o Vašej milosti, da, da nemam oh! nič premoženja, da visim jedino na niti Vaše obljubljene pomoči! O to je laž, nesramna laž, draga teta! Bogata sem, neizmerno bogata, dokler imam te-le dve zdravi, da-si tudi slabi roki; z njima si morem prislužiti skorjico kruha, in dokler posedam to-le ubogo moje sreče, ki ne sodi kakor večina ljudij vse le po bogatstvu, po naslovih, nego ki človeka ceni po tem, kar je, po njegovej poštenosti, marljivosti, po njegovem srcu in umu, ne po darovih trmaste sreče in rodnega naključja . . .“

„Ne besede več, prevzetnica! ki ne veš, kaj ustiš in s kom govoriš!“ zakriči zdaj kot gad razjarjena teta, tresoč se jeze in ne vedeč, kakó bi žalila in kaznila nepokorno, spridjeno svojo rejenko. „Le pojdi zdaj brž, in ne pridi mi več pred oči, predno si ne preišliš in se ne spametiš, kar naj se kmalu zgodi. Ako ne, prehiti te moj sklep, predno se tega nadejaš in ko ti bode prepozno!“ Pri teh besedah graščakinja jezna vrže naočnike po mizi, kakor bi se hotela njim maščevati, nedolžnim vedno pokornim in uslužnim svojim očnim slugam.

Josipina ne premore več odgovora dati. Nepopisljivo se jej užali sréé. Kot otrok zakrije si obraz, glasno zaihti in si otira v potocih čez lica tekoče solzé. Tu vihrá starka na pragu večnosti stoječa, polna sebičnih mislij, prevzetnih načel, viseča na zaničljivej, cunjastej tvarini, katerej se pravi denar, njej nasproti pa sedi blaga, nežno čuteča, modra, plemenito smisleča devotka, izročena zgodaj viharjem resnega, skrbi polnega življenja! Kakova razlika! Zakaj se godé takova nasprotja v nežnem, opevanem „ženskem srcu“? Menda mora tako biti, da se vresniči pesniška beseda:

„Sveta, čista, darujoča se ljubezen, vedno križana je.“

IV.

V prostornej prvej dvorani elegantne gostilne v glavnem mestu je sedela okoli velike okrogle mize zbrana družba mladih častnikov in nekaj njihovih meščanskih prijateljev. Miza je bila dobro naložena z okusnimi pijačami, časopisi i. t. d. in gostje so bili dobre volje. Govorilo se je o raznih stvareh, menj ali več mikavnih: o dvobojih, o konjih, o igrah, sevéda tudi plesih, devotkah in drugih stvareh, kakor se to godi v družbah mladih kavalirjev.

Tam v kotu pa je sedel mlad zdravnik miren in tih pri svojej čašici. Kakor se mu je videlo, pijača mu dnes nij posebno dišala. Tudi nij prav vedel, kam bi svoje oči obračal; večidel je zrl v neki časopis, ki ga je držal pred seboj, da bi se za njim skrtil drugih pogledom in zakril tiho žalost, ki mu je kot mrak senčila čelo in obraz. Takó je senjaril sam pri sebi naš Miroslav.

Da bi vtopil v vinu in družbi svojo otožnost, katera ga je zadnji čas čem dalje bolj težila, jel je zopet obiskovati svoje tovariše, kar sicer uže dolgo nij bil storil, čeravno mu nij bilo dosti za preglasne njih veselice in hrup, ki so ga navadno delali. A kedar je srcé prepolno čuvstev, kedar se po našej glavi spreminjajo zdaj vesele, zdaj mračne misli, tedaj smo slabi tovariši, na pol gluhi in slepi za to, kar se godi krog nas, in veseli pogovori drugih, namestu da bi nam vmirili gorje, navadno še bolj vrazijo vsekane nam rane.

Tudi Miroslav je bil v istem položenu.

„Kaj si pa ti dnes zopet takó poparjen in otožen, Miroslav? Bodi vesel, kakor smo mi!“ reče glasno eden mladih tovarišev na Miroslavovej strani.

„Sej je res“, pristavi neki drugi, „kaj bodeš neki tak? Če se ti je izneverila tvoja golobica, mož bodi in vino pij, ženstvo pak pusti pri miru, ali pa drugo si poišči!“

„Da, da!“ ogłosi se v tem trenutku tretji, vzdigne ves rdeč dobre kapljice čašo in napije: „Pereat! vsem nezvestim ljubicam!“

Glasni žvenk kúpice zadoní po dvorani, vmes pak „Pereat!“ in smeh.

A jedna kupica ostane mirna na mizi in to je Miroslavova kupica; samó eden glas ne pritrjuje napitnici in ta glas je Miroslavov.

„Ali ne boš ti pil s tovariši, in nij li res, da so vse, vse nezveste?“ vpraša nasprotno sedeči gost zdravnika in še eden pot vzdigne čašo kot za napitnico.

„Ne, to je laž! to je krivična sodba, kolikor se vsaj tiče moje osebe, in jaz je ne pripuščam gledé sebe!“ odvrne Miroslav z ostrim glasom, zarudi nekoliko, vzame časopis v roko in se zopet zagleda va-nj.

„Ne bodi hud, ne jezi se; nihče te nij kanil žaliti z napitnico; da, še prikupiti smo se ti hoteli z njo, kajti, da te ne mara grajska rumenolaska in da ti je prepovedan ondi obisk, o tem čuješ lahko po vsem mestu govoriti. Takó smo se drznili tudi mi, tvoji tovariši, obsoditi jo!“ pravi oni nasprotni tovariš, vidé, da se je zdravnik čutil razžaljenega in še bolj zamišljenega.

„Vsi lažejo!“ zakriči na to Miroslav, se vzpné ponosno kvišku in meri z gorečim pogledom svoje tovariše, ki ga začudjeni pogledajo. „Povem vam in prisežem, kedor mi še zine besedico o nezvestej ljubici, zapomnil si bode, kedaj sem to dejal!“ reče in vrže svojo karto na mizo in bolj omahne, kakor sede na stol, jeze, žalosti, obupa sramote, ali vsega skupaj.

Tihota nastane okoli mize. Oči se spogledujejo in neugoden položaj nastane vsem.

A zdaj vstane zdravnik, kakor bi mu bilo pretesno v zaduhljiej dvorani, položi nekaj denarja na mizo, ter hitro odide iz sobane na ulico.

Njegov sosed, ki ga je hotel zadrževati, dobi strupen pogled za plačilo.

„Pusti ga, naj gre; sej nij za družbo, odkar si je rumenolasko v glavo posadil!“ pravi potem stareji častnik, z mehkim glasom, kakor da bi obžaloval svojega nesrečnega tovariša.

„Škoda za-nj, izvrsten veseljak in prijatelj je bil poprej!“ pravi drugi, „a zdaj je ves spremenjen; kriva je prevzetna aristokratinja, ki se je šalila z njim, zdaj pa gleda le na plemstvo in vunanji lesk in doktorja več ne mara!“ — Neki gost pa brž pristavi:

„Ne verjemite tega! Deklica nij mu nezvesta. Ona ga ljubi goreče in zvesto, le nje teta je drugih mislij; njej ne ugaja častnik in sploh vsak, ki ne šteje po več gradov lastnine.

V tetinej milosti je baron W . . . tisti oholi bogataš, ki pa je svojo mladost davno uže zapravil; ta snubi za Josipinino roko.“ —

(Dalje pride.)

Idealist.

Životopisna samo-izpoved.

Spisal Vatroslav.

(Dalje.)

15. maja.

Kadar bela snežena odeja trudno zemljo pogrne in se zamolkla zimska tihota na umirajočo prirodu vleže, polasti se človeka bridka otožnost in dozdeva se mu, da je vse stvarjenje za veke otrpnolo; toda, ko v pomladi gorki solnčni žarki ledeno skorjo raztopé, in se vsa narava iz omotice zimskega spanja zopet prebudí, tedaj prešine človeka neizrekljiva rádot, da strmé občuduje tajno moč solnčne gorkote, ki milijonske stvari v življenje pozivlje in čudovite spremembe v snoveh in oblikah vzrokuje.

Enaka sprememba, prijatelj, se je v meni izvršila. Ko je vsled izneverjenja moje ljubimke v pustih mojih nedrih plam ljubezni ugasnol in moje globoko ranjeno srcé v bridkej bolesti otrpnolo, vlegel se je gosti mrak otožnosti na mojo dušo. Ljuta mržnja na ničemurno lokavo ženstvo, kakor sem je zval, zaleгла se je v mojem rahlem srcu; vsa rahločutnost izginola je iz njega. Postal sem bil neobčutljiv, osoren človek ter posebno mrzel na zapeljivo žensko lepoto. Toda, dragi moj! mili pogled moje ljubeznive deklice je razstopil ledeno skorjo mojega srcá, in vzbudili so se zopet nežni, iskreni čutljaji v mojih prsih. Da, Božidar! nebeška milina čarobnih nje očij razvnela je otrpnelo moje srcé, prešinola me je podvojená moč nove ljubezni. Izpolnilo se je i v meni proroštvo pesnika, ki se je sam tolašil.

„Ljubezen te je pogubila,

Mladosti zamorila cvet;

Ljubezen bode se vrnila,

Prinesla srcu zdravje spet.

Ljubezen v srce se vrnila,

Pomlad se ti na lice bo;

In lica bodo se zjasnila,

Zvedrilo bo se ti oko.

Pa pesmi bodo ti vesele,

Ko pretččene dni krepké,

Iz pomlajenih prsi vrele,

Smejalo bo se ti srcé“.

Res! odkar se je v mojih prsih žar ljubezni na novo razplamtil,

„Cveteča pomlad mi v srce sije,
Vse klije mi v njem in zeleni.

Nij čudo! saj me je obiskala,
Ljubezen čez dolgo časa spet;
Ljubezen pa je seboj pripeljala
Zelenje in cvetje, pomlajen svet.

In tisoč in tisoč rožic poganja,
Iz srca mi nove pesni vro;
Izbujajo se iz dolzega spanja,
In ž njimi veselje, življenje novó.“

Mili moj Božidar! zdaj, ko me zopet ljubezen preraja, zdaj še le prav vem, v kako žalostnem položaju sem bil skozi dolgo tri leta! Ljubezen mi je spremenila pusto morsko obal v mični vrt, in kakor v vrtu cvetó razne cvetlice in dišijo, takó cvetó v mojem srcu radosti in nade! Prej mi je bilo puščobno životarjenje tu v žalostnem primorju, zdaj se čutim tu neizrekljivo srečnega in za ves svet ne bi zamenil tega ljubega kraja. In kako bi tudi le mogel zapustiti kraj, kjer biva ona, ki mi je nad vse na svetu draga, krog katero se sučejo vse moje misli? — Prijatelj! jaz ne grem odtod; ne morem, pa tudi nočem! — Naj pride, kar hoče; jaz ostanem tu! — Govoril še doslej nisem ž njo, ki je moj ideal. Večkrat uže sem se odločil, pri prvej ugodnej priložnosti ogovoriti jo; toda, ko se jej približam, polasti se me tolika plahost, da ne spravim besedice iz sebe, ter mimo nje hitim. In vendar sem se bahal nekdam s svojim pogumom! Prijatelj! osvedočen sem, da izrek, da bi prva ljubezen najgorkejša bila in da človek sploh le enkrat ljubi, nij resničen.

Glej! jaz objemam svoj sedanji uzôr z isto gorečnostjo, kakor nekdam svoj prvi. Samo ta razloček je med obema, da, mejutem ko sem ondaj imel v srcu samo nekako nedoločno slutnjo o ljubezni, zdaj z zavedanjem uživam svojo srečo in jo vem ceniti vso.

Toda, prijatelj! vsa moja ljubezenska sreča je le polovična, dokler miljenej devi ne razodenem svojih čuvstev. V kratkem se mora to storiti. Ojačiti se hočem in zvedeti svojo srečo ali svoje zlo.

1. junija.

Raduj se z menoj, prijatelj! ter prejmi delež moje sreče, ki jo tu na morske obali uživam! Dospel sem do cilja; zvedel, kar sem želel.

Božidar! roka se mi trese, ko ti te vrste pišem. Moja glava je vsa zmedena; srce srečno, a ne pozna se več samo.

Prijatelj! govoril sem ž njo! — Sladki zvok milega nje glasa donel je v moje srce. Zamaknen v ljubeznivost njenih sramežljivih lic stal sem pred krasno devo in nežna nje ročica ležala je v mojej trepetajočej. O blaženi trenotek! nov up povrnol se je v zapuščeni dom mojega srca. Srečen sestane! od tebe zdaj visi vsa osoda moje prihodnje sreče.

Kakor sem Ti v prejšnjem svojem pismu povedal: ojačil sem se in jej razodel svoja čuvstva. In to pismeno. Na moje pismo pa je prišel prijazen odgovor in dovoljenje k sestanku.

Prijatelj! oni trenotek mi ostane večno v spominu! Kakor vzvišeno, nadzemesko bitje stala je ona pred menoj, globoko uprla svoje oči v mene, kakor, da me hoče izkušati, ali sem res oni, ki jej je tako laskavo pisal. Ali ta pogled je bil ob enem mil, kakor da mi praviti hoče: bodi tak!

Kaj sva oni trenotek govorila, ne vem. Samo toliko se spominam, da mi je rekla, da me nje mati, kojej je moje pismo čitati dala, želi poznati in da me je povabila na pohod s sladko besedo: „Na svidanje!“

O mila beseda: Na svidanje! srečen, komur pride iz takih ust!

Vsled tega povabila podal se bom k nje materi in se nadejam prijaznega sprejema, akoravno bodem to storil s plapolajočim srcem. Storil sem prvi korak; naslednje naj vodi sreča!

20. junija.

Da morajo ljudje vendar takó prozaični biti in človeku svojimi treznimi in koristolovnimi proračuni vse veselje ogreniti! Čemu li mora vsako človeško početje, sploh vsak še tako nepomenljivi korak svoj smoter in svoj vzrok imeti? Nij li nikakor mogoče, vsaj nekaj dnij prebiti bez določenih namer, vsaj nekaj časa preživeti brez načrtov, brez hladnih preudarkov?

Prijatelj! jako nemilo dirne v časih človeka, kadar ga sredi navdušenja kako nepričakovano vprašanje zadene! Osobito pak idealnega človeka, ki ne meri zemlje pod nogami z vatlom koristnosti, nego na krilih domišljije preplava neizmerne daljave mislij in uzora.

Ves navdušen podam se tedaj neki dan v stanovanje svoje obožavane deve. Nje mati me jako prijazno sprejme in prav ljubeznivo pozdravi. Ko po raznih vvodih govor dotiram na moje razmere do nje hčere, segne mi dobra žena s sledečim izrekom v besedo: „Ktera mati ne bi želela pridnega ženina svoje hčeri, a moja Lucijeta je še premlada za možitev!“

„Za možitev?“ vprašam jo nekoliko raznenadejan. „Gospa! Na možitev še ne upam zdaj tudi misliti; tudi sem jaz za ženitev zdaj še pramlad! Namen mojega pohoda je edino ta: izpovedati Vam, da Vašo hčerko visoko častim, da jo . . . ako mi ne zamerite . . . ljubim. — Da-li jo koj za ženo vzeti moram, na to nisem precej mislil; jaz prepuščam svojo ženitev ugodnejšim časom.“

Pri teh besedah je žena sumljivo na mojo obleko pogledala, a jaz sem brž uganol nje misli in dejal:

„Moja obleka Vas naj ne moti; tudi pod vojaško suknjo bije pleme-nito srcé. Moj namen, gledé Vaše hčerke je čist in blag in bez vsake druge težnje razve poštene!“ Potem še pristavim z odločnim glasom: „In baš, ker sem si svoje poštenosti svest, prišel sem k Vam, da Vam razodenem svoja čuvstva za Vašo hčer. Način mojega ravnanja naj Vam svedoči, da mi je vsako občevanje s pošteno devo bez nje roditeljev zoprno.“

Ta izpoved je ženo osolpnola. Za nekoliko trenotkov zmedenja reče mi, da baš ne dvoji o mojej poštenosti, nego da jej materina dolžnost nalaga, paziti na jedino svojo hčer. „Razve tega pa“, nadaljuje žena z nekoliko bolj zaupljivim glasom „jaz v tej zadevi sama nisem merodajna, nego moj mož, ki se čez nekaj mesecev s svojo ladjo vrne domóv. On ima odločiti o Vašej razmeri k najnej hčeri. Vendar nas obiščite v časih, kadar Vam bode drago!“

S temi besedami me je žena poslovila, in na pol zadovoljen, na pol nezadovoljen podam se v svoj kvartir.

A žene izrek mi nij hotel iz spomina; začel sem premissljevati o ženitvi.

Ženitev — ta pomenljiva beseda, mi dozdej nij še bila prišla na misel; donela mi je zdaj takó nekako tuja in nenavadno po ušesih. „Ženitev“ — kako klasičen je ta izraz! Kaj pa stoprav nje pojem, prijatelj? Jaz in ženitev — kakó se to druží? Ali se zdaj, v početku svojih najlepših let naj užé ženim? Stoj! — Nikakor ne! Sploh pa ženitev nij za-me! Ne, ne, Božidar! zlate svobode, lepe neodvisnosti ne zamenim za nič, tudi za sladki jarem zakonskega življenja ne. Ne, ne, proč zdaj s to mislijo! Raji se odpovem ženstvu in izbrišem celoma to ime iz slovarja mojega srca.

Ali njej, prijatelj! njej naj se odpovem? To mi je zopet grozno! — Vidiš, kaj je eno samo vprašanje zla učinilo? Tako tedaj visim zdaj z duhom ob enej samej besedi: „ženitev“, in zdi se mi, da bi najbolje bilo, zbežati, pobegnóti, ali pa čakati tu, kedaj mi od preljubezni počí srcé?

V kakšo zadrego sem se podal! In potem, kdo ve, kaj še poreče nje oče? Mož je bogat; kaj bi dejal, kadar bi jo prišel snubit? Kako se čem izmotati iz teh zapletok? Da je vendar človek tako nepremišljen! Kaj se mi je trebalo vrivati med tuje, neznane ljudi, vznemirjati srcé nedolžnej devi in sebi samemu.

Ali prijatelj! morda je še vendar čas, da se umaknem, da popravim svoj nepremišljeni korak? Nagel pobeg in — pozabljeno bode vse! Toda urno in bez pomisleka bi se moralo to zgoditi. Sploh se še mladenki morda nij srcé razvnelo; morda me bode še lahko pozabila. Proč tedaj zé vsemi oziri in — mir bode! Da, Božidar, skrivni nagli pobeg je edina nit, ki vodi iz tega labirinta. Tedaj na beg; živio pobeg! — Uže prihodnje moje pismo pričaukaj iz drugega kraja! Živio pobeg! skrivni, nagli pobeg! (Dalje pride.)

Jan Amos Komensky.

Po českých spisih zložil Andrejčekov Jože.

(Konec.)

Leta 1648. je bil Komensky primoran vrniti se zopet v Lešno; kajti tega leta, po smrti prvega škofa braterskega društva, Lovrenca Justina, bil je on izvoljen na njegovo mesto za duhovnega poglavarja vsemu društvu; ter je opravljal ta posel do svoje smrti. Začel je tedaj skrbeti za dobro oskrbljevanje svoje črede s tem, da jo je napeljeval k pobožnosti, ter tudi skrbel za gmotni nje prid. V onem času je tudi izdal nekaj spisov v prid svoje cerkve, mej njimi najznamenitnej: „Oporoka umirajoče matere iz braterskega društva l. 1650.“

Tu je treba omeniti veljavnosti českých bratov. Kakor imenje i moč; tako je bila tudi vsa posvetna slava, dragocena obleka, vsakoršna ničemurnost, i nezmernost pri njih jako sovražena, a vsakteremu zaukazano ogibati se teh. Ohranile so se različne ustanove, katere so bratje v svojih zborih sklenili, ki so dokaz njih npravstvene strogosti. Kar se tiče stališča Komenskega v braterskem društvu, bil je kmalu priznan za glavarja českých izselnikov, in na

svojem dolgem potovanju po Evropi pridobival jim je denarne podpore zvlasti po Angleškem.

Mej tem so jele prinašati nove didaktične knjige Komenskega novih koristij. Ne le da so povsod v šolah začeli po vzgledu Komenskega posluževati se naravnega poučevanja, temveč tudi nove šole so uredili po njegovih načelih. Tako se je godilo na Poljskem, Ogerskem, Švedskem, Angleškem i drugod. V Šariškem Potoku na Ogerskem, kamor se je bil l. 1650. Komensky preselil, spisal je svoj skoraj po celem svetu znani „Orbis pictus“ (Svet v obrazih), poglavitno v ta namen, ker nij mogoče otrokom vselej reči same prav vpodobiti, da bi jo tako vsaj s pomočjo obrazov mogli gledati. To je bilo sploh njegovo glavno pravilo, da bi se v začetku vsakoršni poduk vršil obče i vsestransko na podlagi nazorov in bistrih razumkov.

Pozneje se je preselil zopet v Lešno, a tu ga je zadela l. 1856. nova rana. Ob času vojske mej Poljaki i Švedi polastila se je poljska armada zopet Lešna, vse mesto dejala v prah i pepel, tako, da so prebivalci, mej njimi tudi Komensky, jedva golo življenje odnesli. Pri tem napadu je Komensky zopet izgubil ne samo vse svoje imetje, temveč zopet tudi skoro vse rokopise, katere je bil v delj nego štiridesetih letih napisal. Najbolj ga je žalila izguba tvarine, nabrane za veliki slovar česko-latinski in latinsko-česki. V českem predgovoru k svoji „Brana jazyku“ pravi o njem: „Ta knjiga je le priprava k temu, kar mislimo večega v pomoč mladeži i našim šolam na svetlo dati. Omenjam zvlasti slovar česko-latinski i latinsko-česki, katerega izdelavam v taki popolnosti, da bi bile v njem vse besede in vsi pregovori ter druge oblike, ki jih ima ta ali oni jezik. Českih besed sem nabiral nad dvajset let vedno z veliko marljivostjo ne le prebiraje razne stare knjige, temveč tudi pogovarjaje se z ljudstvom od vseh krajev. Vsako manj znano mi besedo sem zapisal in tako uredil, da bi Čehi bogatstvo svojega jezika imeli morda popolneje zbrano, nego kateri koli drugi narod. Besede so zaporedoma in tako vrstjene, da bi vsakdo, ki umeje dobro sklanjati i zlagati, vse knjige iz enega jezika v drugega ne le pravilno i po domače, temveč tudi v lepi podobi i blagoglasno prekladati umel.“

Od žlahtiča Geera pozvan odpravi se konečno Komensky leta 1656. v 64. letu svoje starosti v Amsterdam, glavno mesto kraljestva Holandskega. V tem mestu je vladala velikanska obrtnost in neizmerno bogatstvo. Tu je živel i deloval Komensky pod konec svojega življenja, ondi je tudi izdihnil svojo plemenito dušo. Res velikanski diamant je hranil Amsterdam v tem možu, krasnejši i dragocenejši, nego vsi mnogobrojni njegovi zakladi.

Imetnitni i premožni mestjani so brž po prihodu Komenskega zapazili, da bi bilo njegovo didaktično delovanje ne le mladeži amsterdamski na korist, temveč tudi mestu samemu v čast. Brž je bil tedaj pozvan z dekretom amsterdamskega senata, naj neutegoma vse, kar je doslej napisal v prid šolske mladeži, še enkrat da na svitlo, ker nij bilo mogoče njegovih spisov v mestu dobiti. To je storil takoj naslednjega leta 1657; izdal je vse svoje didaktične spise v treh delih, katerim je pridejal še četrti del čisto novih spisov, še-le v Amsterdamu izgotovljenih. Celo to delo je posvetil slavnemu mestu Amsterdamu in njegovemu sovetu.

Njegova slava se je tudi tukaj vedno bolj in bolj širila; pa s tem, da si je pridobil mej ljudstvom ljubezen i čast, vzbudil je tudi zavist i sovraštvo

mnogih, katerim je bilo to neljubo, da si je pridobil mož za svoje zasluge v tuji zemlji toliko priznanja.

Komensky pa pri vsem tem nij prenehal v svojem delovanju, delajoč vedno za blagor človeštva. Tudi nij pozabil skrbeti za svojo cerkev, za raztresene ostanke braterskega društva. Leta 1658. izdal je „Manualnik, ali jedro svetega pisma“, leta 1659. pa „Kancional česki“. Ganljiv je njegov spis „Žalostni glas po božji srdi splašenega pastirja do svoje raztresene ginoče črede“, kateri je spisal proti koncu meseca aprila l. 1670., kakor da bi pričakoval svoje poslednje ure.

Komensky je potem še enajst let živel, pa bil je pogostoma bolehen na duši i telesu. Pečal se je največ z mislijo, kako bi se dal napraviti mir mej vsemi ljudmi in kako bi se sploh razmere mej ljudstvi vzboljšale. Njegov poslednji spis, tako rekoč labudova pesen, bil je tiskan l. 1668. na latinskem jeziku pod naslovom; „Unum necessarium“, le eno je potrebno, katerega je tudi v českem jeziku v rokopisu zapustil. Visoki pomen te knjige, nje važnost, jasnost in prisrčnost, v kateri sedemisedemdesetletni starček ljudem tako ginljivo na srce govori, vedel je izvrstno ceniti i pojasniti eden najjimejnitnejših mož novejšje literature nemške: Janez Bogomir Herder, znan kot pesnik i pisatelj, čegar spoštovanje i pravičnost do vseh narodov, zvlasti do Slovanov, katerim je cvetočo bodočnost prerokoval, sluje. Herder je bil posebni prijatelj slavnega francoskega publicista, opata Saint Pierre-a, ki je bil rojen l. 1658. a umrl l. 1743. Saint Pierre je bil sprejet l. 1695. v prvo francosko akademijo in l. 1702. imenovala ga je vojvodinja Orleanska za svojega almosenier-a. V letih 1718 i 1719 izdal je ta Pierre v Amsterdamu svoje pglavitno delo, v katerem ostro graja vlado Ludovika XIV. (pod katerim je vladala na francoskem dvoru največa razuzdanost, ter so imele v rokah državno krmilo ničvredne ženske), zarad katerega je bil odpravljen iz akademije. Plemenite i blage namere pa so pridobile Saint Pierre-u mnogo učencev in privržencev, a s časoma se je izpolnila njegova nada, da so se presukale politične razmere, a prosto ljudstvo jelo zavediti se. St. Pierre je bil tudi, čeravno v manjšem pomenu, tako rekoč nastopnik Komenskega. Zato Herder oba ta dva moža v svojih „Listih o ljudoljubju“, izdanih v Rigi l. 1795., nekako primerjava ter o Komenskem tako-le sodi: „Če bi hotel koga z blagim St. Pierre-om primerjati, bil bi to Komensky; a to gotovo ne v njegovo škodo.

St. Pierre je sè svojimi za potomstvo več dobrega storil, nego mnogo površno delajočih spisovateljev, ki so ga izpodili iz akademije. Ko bi St. Pierre zopet vstal i videl, da so pognale njegove zasade pri vseh ljudstvih v Evropi krasne rastlike, gotovo bi se mož začudil, ter vskliknil: „Čas hitreje napreduje, nego bi si bil mislil“. St. Pierre in Komensky se vjemata v svojih namerah, kojim je geslo: blagost ljudstva. V ta namen sta se trudila oba, akoprem na različnih potih: blagosti ljudstva sta posvetila vse svoje misli i moči. Oba se odlikujeta v bistroumju i blagosrčnosti, oba sta prosta vseh strastij; nobenemu nij mrzelo, eno ter isto stvar po večkrat razlagati, samo, da bi poslušalec ali čitatelj stvar razumel, ter si jo globoko v pamet utisnil.“ —

Komensky je bil poslednji škof česke cerkve. Živel je v žalostnih časih tridesetletue vojne, ko je bilo ž njim vred mnogo rodbin po krivem izgnanih iz domovine. V tej cerkvi so položili Hus in drugi temelj k reformar-

ciji, katera je postala pozneje, kar se tiče jezika i kraja, tako rekoč narodna reformacija. V tej cerkvi je vladala takova delavnost, takova edinost i stanovitost, da razve Švicarske, nikjer drugje ne v predalpskih deželah. Komensky se je povsod odlikoval kot pravi apostolski učitelj. Izdal je „Brano jazyku“, „svet v obrazih“, kateri spisi so se v tedanji dobi čudovito daleč razširili. V malo letih so bili preloženi v enajst jezikov, dočakali neštevilnih izdanih, a še današnjega dne jih nij nobeden spis enacega zapopadka prekosil. Imamo li mar po dvesto letih, kako delo, ki bi bilo to, kar je bilo Komenskega v njegovi dobi? Po vsej severni Evropi obrnil je Komensky pozornost na odgojo mladeži; svet na Švedskem, parlament v Angliji sprejel je njegove predloge. Na Angleško so ga pozvali, na Švedskem se je posvetoval z njim veliki kancelar Axel Oxenstierna; povsod so ga spodbujali, da bi izvršil svoje namere. In čeravno se glavna reforma Komenskega narodne jezike povsod v niže in više šolstvo kot učni jezik vvesti, iz stoterih razlogov nij dala izvršiti, ker je bilo v oni dobi premnogo zaprek, vendar nij bila delavnost Komenskega tudi v tem oziru čisto brez vspeha.

Da! narod česki sme biti ponosen, da se je izmed njegove sredine narodil mož, katerega je občudoval in še občuduje ves izobraženi svet, ker se je trudil v najnemirnejših časih za blagor človečanstva do konca svojega življenja. Naj bi bil Komensky tudi dandanes uzor odgojiteljem naše mladine, naj bi tudi oni pokladali blage nauke v mlada srca, da bi iz njih pognalo rastlike pravo človekoljubje kot drevo, katero daje ljudem sence in sadú.

Razgovori.

J. P.

I.

Tebi, prijateljica, posvečujem te razgovore. Kakor je Tebi posvečeno najčistiše in najblaže čuvstvovanje mojega srca, takó naj bodo tudi Tvoje vse domisli mojega uma. Prav mnogo in prav važnega bi Ti imel v oziru na naše in sploh človeške družtvene in književne razmere povedati, stvari, koje sem uže dolgo časa molcé nosil v prsih, ker mi čas in prilike niso dopuščale, objaviti jih; a zdaj, ko je žarna luč Tvojega vzvišenega prijateljstva prisvetila v notranjost in globino moje opustošene duše, zdaj, ko si Ti mojemu bitju bliže od vseh drugih ljudij sveta primaknena, zdaj naj moje misli pojdejo na dan, zdaj naj gredó iskat novih tovarišic, mojim menda enakoglasnih, menda pak moje tudi popravljajočih. Ti si jim odprla pôt; svôobodno naj romajo po svetu!

Pavlina! Zakaj so spisi nekotjih pisateljev in pisateljic imeli toliko moči do občinstva? Ali so same lepe besede to učinile, ali leščéca u m e t n a oprava njih mislij, ali osobne simpatije pisatelja pri čitatelju? — Včasih bi človek res menil, da so nekotji s tem dopadali, da so znali strastim laskati: opisi zapeljivih prizorov, gojenje lepih, prepogostoma nedosežnih domišljij, koketiranje in ljubkovanje z nekotjimi tako zvanimi človeškimi „slabostmi“ — koje pa so, kakor izkustvo uči, dosti močnejše, nego vse naše „kreposti“ —, poslušivanje javnega mnjenja in njega goreče izraževanje, včasih celó razstavljenje svoje osobnosti na „dolžno“ občudovanje — glej,

Pavlina, mnogokrat so takova umetna sredstva imela svoj uspeh, praznovala celo sjajnih triumfov!

Ta in ta pisatelj je znal čitatelja lepó posaditi v mehki in komodni stol naslanjač, znal ga zazibati v lepe ljubezenske sanje; in čitatelj mu je vedel hvalo za to. Oni je znal na dražestni način opisati gorjé, ki tlači kot môra veliko dušo človeštva; rana, lahko gladjena, nij sicer s tem bila zaceljena, a prijetneje čutjena, in čitatelj je vedel hvalo za rahlo nje dotikanje. Ta je zopet potožil svoje bolečine čitajočemu svetu in ga milo prosil tolažbe, in svet, ki se je začutil s tem na pomoč klicanega in laskanega, pohvalil je trpina in srkal slast iz razodetij njegove duše. In zopet drugi je znal napeti domorodno struno, zapeti slast in vlast domovine, in vnet in zavzet je posluhnil svet, in z gromovitim rokopleskom klical pevu „slava!“

Takó, vidiš, dosežali in dosegli so mnogi svoj venec tem ali onim načinom, tanko opazujoč, kaj je občinstvu ugodno, kakov glas je njemu mil in o kojem predmetu pišoč si sme pisatelj biti svest njegove zahvale.

Ali koji način izmed teh, Pavlina, je najbolji, najpravičnejši? kojim naj se napóti pisatelj, ki je stoprav početnik, da doseže svoj cilj? in kojega se sploh naj vsaki književnik posluhuje?

Naj Ti le priznam, prijateljica, da si me o tem najbolje Ti sama podučila.

Ali Te smem spomniti, Pavlina, s kako, da ne rečem, otročjo ljubeznijo in ljubeznivostjo si Ti dan na dan ovenčevala sliko svojega ljubljenca Preširna? — Ti si z njim in pod njegovo sliko čutila ono isto gorjé, koje je on izlival v svoje globokočutne poezije. Kako si tekala iz svojega doma vsako božje jutro tja v sobano, kjer je slika visela, ter jej prinesla rosnih, šče od noči zaspanih cvetlic! kakó si med dnem potekala gledat k njim, ali se morebiti ne sušé, ali šče duhté ti ljubi znamki Tvojega čistega spoštovanja! In zvečer, ko je slavček zapel v seči Vašega vrta, tam pod mostovžem, kjer si zamaknena tolikrat slonela in premišljevala, tekla si k gredicam po cvetlic in jih zopet „za lahko noč“ prinesla svojemu ljubljencu, ki se Ti je nem, a vendar sreu razumljivo zahvaljeval s temne stene s . . . ske čitalnice, ter mu na koncu želela „lahko spavanje!“

In zakaj si to delala, mila moja Pavlina? — Ker si v Preširnu predpolagala soglasnost njegovih občutljajev in njegovih poezij, in z njimi globoko, globlje nego druge déve, čutila svoje lastno gorjé. Skladnost, harmonija med njegovim čuvstvovanjem in njegovim pevanjem, koje po Tvojih mislih nij bilo in nij moglo biti drugó nego izraz njegovega srčnega čutjenja, ta skladnost, ta živa, resnična zveza, kojoj je Tvoje mlado, čisto, nedolžno sreé istinito slutilo, koje je ono bilo tudi popolnoma osvedočeno, lej, Pavlina, to Ti je mečilo sreé in dajalo hladila Tvojim nezaslužnim ranam. (Konec pride.)

Drobnost.

J. P.

Nekoliko črtic o zgodovini raznih pismenostij.

Nedavno so nemški učenjaki imeli shod v Berlinu, kakó bi nemško pravopisje uredili in v trdna pravila spravili. Kakor je nemški narod učen, tako malo je srečen gledé svojega pravopisja. Kakó bi se naj pisale tuje besede, n. pr. *Orchester, cour*; kedaj samostalniki z malo ali veliko začetnico n. pr. *Theil* nehmen ali *theil* nehmen ali *theilnehmen*; kedaj bi

se naj *h* izpuščal, kedaj drugi *e* itd. itd. — to so vprašanja, ktera k sreči nam Slovincem ne belijo glav, tem bolj pak Nemcem.

Med drugimi vprašanji prišlo je na onem zboru tudi na vrsto: ali bi se shod za dosedanjo fraktúro ali za latinsko pisavo odločil? — Shod je storil zadnje ter latinico za tako zvano mejnarodno pisavo razglasil. Razgovor o tem predmetu je dal povod k novemu razpravljanju dosedanje nemške ali fraktur-pisave, in dve stranki si stojite strmo nasproti: Raumer-jeva, ki je pri shodu z latinico vzmagala, in Sanders-*) ova, ki stoji trdno za dosedanjo nemško pisavo.

Akoravno ta vprašanja v prvej vrsti Nemce same zadevajo, vendar pak se izrazujejo v njih tudi obče zanimiva načela sploh, in zato se je tudi nam zdelo shodno in primerno, opozoriti naše čitatelje na ta predmet.

Evropejski in njim sokrvni po vsem svetu raztrošeni narodje pišejo sedaj trojimi pismenkami: latinico, gotico in grško pismo, kirilico.

V svojem početku so vse troje pismenke bile enojne; kajti uže površni pogled nam razodeva najbližjo sorodnost grške in latinske azbuke, iz kojih dveh so se razvile gornje tri pismenosti.

Latinico piše zdaj ves zapadni izobraženi svet, ki je svojo obrazovanost zajel neposredno iz vira rimske, latinske književnosti. Latinico pišejo Italijani, Španjoli, Francozi, Hollandčani in Angleži v starem in novem svetu. Vendar pak ne izključivo. Kakor se je tekom stoletij rimska kultura uplivom krščanstva in primesjo nemških nazorov premenila, tako je tudi latinska pisava pod rokami prepisovalcev in učenjakov dobila nekoliko spremenjen obraz: nastala je tako zvana samostanska ali meniška pisava (Mönchschrift), kojo so po vsej učenej Evropi enako pisali. Ta pisava je tako zvana gotiška, in njo so prvi tiskarji kot najbolj in obče znano v medenih pismenkah posnemali. Reči bi se smelo, da je ta pisava uprav srednjevečka, ki je svoj čas po svetu tako razširjena bila, kakor nekdanja čista latinica. Šče zdaj se nje sledovi nahajajo v napisih in glavah italijanskih, španjskih, francozkih in angleških knjig, se vé da v oblikah, ki so bolj nemškeje pisavi podobne. Da se pri Nemcih šče pogostoma rabi, to je znano.

Iz te meniške ali gotiške pisave razvila se je sedanja nemška pisava, ktera se imenuje fraktúr (Fracturschrift), kakovo vidimo sedaj večidel da! skoro izključivo v nemških knjigah. Spremenjena gotiška pisava se je s kraja zvala švabaška (schwabacher) pisava, pozneje pa fraktúr.

Slednja pisava, fraktúr, je nekdanja vsa srednja Evropo bila preobladala posebno vsled reformacije. Ne samo Nemci, tudi Slavjani srednjevropski: Poljaki, Čehi, Sorbi, Slovenci so pisali frakturo. V frakturi so pisani razve friz. spomenikov — ondaj frakture šče nij bilo, — nekoji rokopisni početki naše slov. književnosti in tudi prva slov. knjiga je njo natisnena. **)

Tiskovna oblika frakture pa, kakovo zdaj črkolivci in tiskarji upotrebjujejo, prvotno prihaja od Petra Schöffler-ja, očaka knjigotiskarjev ***), pozneje pak je bila popravljena in zaokrogljena po imenitnem nemškem marlarju Albrecht-u Dürer-ju. Takó se tedaj fraktura po pravici sme za

*) Dr Daniel Sanders se uže mnogo let bavi preiskavami nemškega pravo-pisja in je mnogo dotičnih del (slovarjev) izdal, ki so našla po Nemčiji glasno odobrenje. On zagovarja frakturo z narodnega nemškega stojališča.

**) Več o frakturi in naši starejši pismenosti gl. mojo razpravo: „Stari rokopis Kranjskega mesta“ str. 17 i. d.

***) prim. o njem spis: „Iznajdba knjigotiskarstva“ v Zori l. 1875, str. 39.

nemško pisavo smatrati, na kar se nje zagovorniki tudi močno upirajo, ter jo za pridobitev nemškega naroda proglašujejo. Gotovo, prav težko bode kedaj latinica pri Nemeih frakturo izpodrinola, ukljubi učenim shodom in pre-nagljenim zaključkom; kajti je ona pretesno zvezana z zgodovino nemške narodnosti.

In tretja pisava je (grška) kirilica, ktera je vsled grške vere in omike pri vztočnih Slovanih se utrdila. Ta pisava je v ozkej zvezi s tradicijami vztočne cerkve in torej vztočnih katoličanov ter je globoko ukoreninjena, in prav slabi misleci so ti, ki menijo, da bode kirilica tako brž mesto prepustila latinici. Vendar pak se latinica poleg kirilice čem dalje bolj rabi, in mnogo kiriličnih pismenk je v tekočem, kursivnem pismu uže popolnoma latinsko podobo prejelo. Tako zvana glagolica je zdaj čisto iz rabe izginola, kar je tudi najbolj prav. —

Tako se iz raznih pisav vidi mogočni upliv zgodovine na pismenost. Književne stvari se ne ravnaajo samo po prirodi notranjih zakonov, ampak tudi po zunanjih okolnostih, in so vselej učinek svojega časa. Sploh nikjer se v življenju narodov ne dá umetnim načinom kaj stalnega dognati, najmenje pak ozirom na književnost, ki je najjasnejši izraz in bistro zrealo so-vremenskih duševnih prizadevanij národa in njega zgodovine.

Književnost in umetnost.

J. P.

„Bratskaja pomoč postradavšim semejstvam (rodbinam) Bosnii i Hercegovini“ zove se ruska knjiga, izšedša januarja t. l. iz založtva slavjanskega blagotvorniteljnega komiteta. Cena 3 rublje. Spisi v njej so od najodličnejših r. pisateljev: Majkova, Lamanskega, Nekrasova, K. Aksakova, N. Popa, Sreznevskega i. t. d. O jugoslavenskih stvarih so v njej spisi: Bolgarskije pēsni, Krovnaia mestj (osveta) v Staroj Srbii, Vuk Stefanovič Karadžić; o drugih predmetih (razve ruskih): Iz tragedii lorda Bajrona: Dvoje Foscari; Iz pojezdki (izleta) v Italiju; Tumannyj (megleni) denj v Anglii; Černoje more; Vospominanija ob osadč Sevastopolja. — Eden najdarovitejših sedanjih r. skladatelj, Čajkovskij, piše novo opero z imenom Efraim; predmet je vzet iz starohebrejske povestnice, egipetske dobe. — Imenitni angleški romanopisec Lytton-Bulwer, ki je napisal obče čitane romane: Mladi Pelham, Ernest Maltraver, Zadnji dnevi Pompejskega mesta, zapustil je po svojej smrti nedodelani roman Pausanias, ktere-ga je te dni izdal njegov sin z opombami. Bulwer si prizadeva v tem delu, odpadnika Pausanija opraviati. — Značajno za Nemce je, da je njih bibliografija lani menje bogoslovskih, starino- in jezikoslovskih, vojnih in zemljepisnih knjig obsegala nego prejšnja leta, tem več pa prirodoslovskih, trgovinskih, obrtnijskih in posebno lepoučnih. — Judež Iskariot je med nemškimi zgodovinarji našel zagovornika. Judež je neki svojega mojstra iz političnih (!) ozirov izdal, ker ga je za državnega rešitelja imel in nij mogel židovskega carstva dočakati, ali pozneje se je skesal o tem, kar je v političnej strasti storil, in denar zavrgši za svoj pregrešek na vrbi se spokoril. Z iste vrbe je morebiti tudi oni zgodovinar trto odrezal, iz ktere je ta zagovor izvil.